

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIUS

PAŽYMA DĖL SEIMO KONTROLIERIAUS INICIATYVA ATLIKTO TYRIMO DĖL GALIMAI NEPAGRĮSTAI RIBOJAMOS NEMOKIŲ NUTEISTŪJŲ TEISĖS TELEFONU BENDRAUTI SU ADVOKATU

2023-05-31 Nr. 4D-2022/1-686
Vilnius

SKUNDO ESMĖ

1. Tyrimas pradėtas Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierės Erikos Leonaitės 2022 m. birželio 7 d. sprendimu Nr. 4D-2022/1-686.

1.1. **Tyrimo tikslas.** Nustatyti, ar laisvės atėmimo vietose (Lietuvos kalėjimų tarnybos (toliau – LKT) Alytaus kalėjime, LKT Vilniaus kalėjime, LKT Pravieniškių 1-ajame kalėjime, LKT Marijampolės kalėjime, LKT Panevėžio kalėjime, LKT Šiaulių kalėjime, LKT Kauno kalėjime¹) yra užtikrinama nemokių nuteistųjų teisė telefonu bendrauti su advokatu.

1.2. **Tyrimo pagrindas.** Pagrindas pradėti tyrimą savo iniciatyva yra Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 13 straipsnio 3 dalis, kurioje nustatyta, kad, jeigu skundas yra gautas žodžiu, telefonu arba Seimo kontrolierius nustatė pareigūnų piktnaudžiavimo, biurokratizmo ar kitaip pažeistų žmogaus teisių ir laisvių požymių iš visuomenės informavimo priemonių bei iš kitų šaltinių, Seimo kontrolierius gali pradėti tyrimą savo iniciatyva.

Šiuo atveju tyrimą savo iniciatyva Seimo kontrolierė pradėjo atsižvelgdama į tai, kad, nagrinėjant skundą (bylos Nr. 4D-2022/1-442), paaiškėjo, jog LKT Pravieniškių 1-ajame kalėjime telefonu su advokatu / gynėju gali bendrauti tik mokūs nuteistieji. Ši aplinkybė leidžia daryti išvadą, kad galimai laisvės atėmimo vietose nemokiems nuteistiesiems nėra užtikrinama jų teisė neribotai telefonu bendrauti su savo advokatu / gynėju.

1.3. **Tyrimo objektas.** Laisvės atėmimo vietų pareigūnų veiksmai (neveikimas), galimai neužtikrinant nemokių nuteistųjų teisės telefonu bendrauti su advokatu.

¹ Dabartiniai LKT Alytaus kalėjimas, LKT Vilniaus kalėjimas LKT Pravieniškių 1-ajame kalėjimas, LKT Marijampolės kalėjimas, LKT Panevėžio kalėjimas, LKT Šiaulių kalėjimas, LKT Kauno kalėjimas iki 2023-01-01 buvo vadinami atitinkamai Alytaus pataisos namais, Vilniaus pataisos namais, Pravieniškių pataisos namais-atvirąja kolonija, Marijampolės pataisos namais, Panevėžio pataisos namais, Šiaulių tardymo izoliatoriumi, Kauno tardymo izoliatoriumi. Tyrimas pradėtas iki 2023-01-01, tačiau pažymos tekste vartojami dabartiniai institucijų pavadinimai, citatose tekstas (taip pat ir pavadinimai) nekeičiamas.

TYRIMAS IR IŠVADOS

Tyrimui reikšmingos faktinės aplinkybės

2. Seimo kontrolierė 2022 m. birželio 7 d. raštu Nr. 4D-2022/1-686/3D-1331 kreipėsi į laisvės atėmimo vietų administracijas prašydama informuoti, ar laisvės atėmimo vietose nemokiems nuteistiesiems yra užtikrinama teisė telefonu bendrauti su advokatu / gynėju ir koku būdu tai yra daroma:

2.1. 2022 m. birželio 22 d. Seimo kontrolierė gavo LKT Panevėžio kalėjimo 2022 m. birželio 22 d. raštą Nr. S-1711, kuriame rašoma:

„Panevėžio pataisos namuose [...] teisė telefonu bendrauti su advokatu / gynėju nemokiems suimtiesiems / nuteistiesiems yra užtikrinama įstaigos disponuojamomis ryšio priemonėmis. Nemokiems suimtiesiems / nuteistiesiems pareiškus norą paskambinti advokatu / gynėjui suteikiama galimybė pasinaudoti įstaigos fiksuoto ryšio arba mobilaus ryšio telefonu. Iš suimtųjų / nuteistųjų nusiskundimų / skundų dėl šios teisės neužtikrinimo negauta“.

2.2. 2022 m. birželio 28 d. Seimo kontrolierė gavo LKT Vilniaus kalėjimo 2022 m. birželio 28 d. raštą Nr. 9-4074, kuriame rašoma:

2.2.1. „informuojame, kad nemokūs nuteistieji / suimtieji gali bendrauti su savo advokatais / gynėjais telefonu advokatų / gynėjų sąskaita, taip pat gali kreiptis dėl piniginių išmokos skyrimo telefoninių skambučių kortelei įsigyti / papildyti. Jų telefoninių skambučių korteles taip pat gali pildyti jų artimieji ir kiti asmenys, esantys ne pataisos įstaigoje“.

2.2.2. „[...] vadovaujantis Aprašo [Socialinės paramos suimtiesiems ir nuteistiesiems fondų sudarymo ir jų lėšų naudojimo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2021 m. gruodžio 27 d. įsakymu Nr. 1R-441] 5.5 papunkčiu, nemokūs nuteistieji / suimtieji turi galimybę gauti vienkartinę išmoką. Piniginių išmokos dydis Apraše nėra nustatytas, tačiau skiriant išmoką atsižvelgiama į Socialinės paramos suimtiesiems ir nuteistiesiems fonde turimas lėšas“.

2.2.3. „Piniginė išmoka skiriama nemokiems nuteistiesiems / suimtiesiems, siekiant įgyvendinti jų teisę paskambinti advokatu / gynėjui, nėra tikslinė. Nemokūs nuteistieji/suimtieji gali gauti piniginių išmoką, siekiant patenkinti ir kitus savo poreikius, nurodytus Aprašo 5.5. papunktyje. [...]. Piniginių išmokos gavimas poreikiui paskambinti advokatu/gynėjui patenkinti neužkerta kelio gauti kitą vienkartinę išmoką“.

2.3. 2022 m. birželio 28 d. Seimo kontrolierė gavo LKT Pravieniškių 1-ojo kalėjimo 2022 m. birželio 28 d. raštą Nr. 14-8926, kuriame rašoma:

2.3.1. „[...] paaiškiname, jog bausmių vykdymo sistemą reglamentuojantys teisės aktai neįpareigoja įstaigos [Pravieniškių 1-ojo kalėjimo], nuteistiesiems ir suimtiesiems užtikrinti teisę bendrauti su savo advokatu / gynėju nemokamai. Vadovaujamas Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 102 str. nuteistajam paskambinti telefonu leidžiama, jeigu jis tuo metu yra mokus arba naudojasi ryšio paslauga kalbėti telefonu kito abonento sąskaita. Skambinti ir kalbėti telefonu galima ne ilgiau kaip 15 minučių. Kam skambinti, pasirenka nuteistasis. Telefoninių pokalbių išlaidas, kai nesinaudojama ryšio paslauga kalbėti telefonu kito abonento sąskaita, apmoka pats nuteistasis“.

2.3.2. „Nemokūs suimtieji / nuteistieji gali gauti piniginių išmoką, ir ją naudoti advokatu skambinti“.

2.3.3. „Informuojame, kad nuo 2022 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujas Socialinės paramos suimtiesiems ir nuteistiesiems fondų sudarymo ir jų lėšų naudojimo tvarkos [...] aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2021 m. gruodžio 27 d. įsakymu Nr. 1R-441 [...]. Tvarkoje nenumatyta galimybė skirti vienkartinės pašalpas nuteistųjų būtiniausių prekių įsigijimui. Nauja Socialinės paramos suimtiesiems ir nuteistiesiems fondo sudarymo ir jų lėšų naudojimo tvarka reglamentuoja nustatyto dydžio piniginių išmokų darbine veikla užsiimantiems ar gerai besimokantiems bendrojo ugdymo ar profesinio mokymo įstaigose nuteistiesiems mokėjimą“.

2.4. 2022 m. birželio 29 d. Seimo kontrolierė gavo LKT Šiaulių kalėjimo 2022 m. birželio 29 d. raštą Nr. 14-6376, kuriame rašoma:

2.4.1. „Šiaulių TI [LKT Šiaulių kalėjimas] suimtieji (nuteistieji) turi galimybę neribotai bendrauti su advokatu, t. y., paskambinti telefonu, rašyti ir gauti laiškus, susitikti su advokatu, advokatui atvykus į įstaigą. Tačiau, jokių nuorodų apie galimybę suimtajam (nuteistajam) skambinti nemokamai – nėra, priešingai, vadovaujantis SVĮ [Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymas] 23 str. 3 d. ir BVK [Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas] 102 str. 2 d. suimtajam (nuteistajam) paskambinti telefonu leidžiama, jeigu jis tuo metu yra mokus arba naudojami ryšio paslauga kalbėti telefonu kito abonento sąskaita. Telefoninio pokalbio išlaidas, kai nesinaudojama ryšio paslauga kalbėti telefonu kito abonento sąskaita, apmoka pats suimtasis (nuteistasis)“.

2.4.2. „[...] informuojame, kad nei Suėmimo vykdymo įstatymo 44 straipsnis, nei Bausmių vykdymo kodekso 173 straipsnis, reglamentuojantis arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvo galvos bausmes atliekančių nuteistųjų materialinį, buitinių aprūpinimą, nei Socialinės paramos suimtiesiems ir nuteistiesiems fondų sudarymo ir jų lėšų naudojimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2021 m. gruodžio 27 d. įsakymu Nr. 1R-441 [...], nenumato galimybės skirti suimtiesiems ir nuteistiesiems vienkartinį išmokų, susijusių su galimybe paskambinti gynėjui“.

2.4.3. „Taip pat pažymime, kad vienkartinės išmokos gavimas neužkerta kelio suimtajam (nuteistajam) gauti kitą išmoką“.

2.5. 2022 m. birželio 30 d. Seimo kontrolierė gavo LKT Alytaus kalėjimo 2022 m. birželio 30 d. raštą Nr. 8-5912, kuriame rašoma:

2.5.1. „Nemokiems nuteistiesiems nėra užtikrinama teisė telefonu bendrauti su advokatu, kadangi nemokiems nuteistiesiems toks teisinis pagrindas nėra įtvirtintas“.

2.5.2. „Jeigu nuteistasis yra nemokus, jis gali rašyti prašymą dėl vienkartinės išmokos skyrimo mokėjimo kortelei papildyti. Papildžius kortelę nuteistajam užtikrinama teisė bendrauti su advokatu“.

2.5.3. „Nemokiems nuteistiesiems dėl vienkartinės išmokos skyrimo ir jos skyrimo dydžio klausimas sprendžiamas individualiai. Išmokos paskambinti advokatui Alytaus pataisos namuose skiriamos vadovaujantis Alytaus pataisos namų direktorius 2022 m. sausio 7 d. įsakymu Nr. 1-6 „Dėl socialinės paramos nuteistiesiems fondo lėšų naudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ patvirtino Socialinės paramos nuteistiesiems fondo lėšų naudojimo tvarkos aprašo 4.5 papunkčio nuostatomis. 5 eurų dydžio išmoka buvo skirta vienam nuteistajam“.

2.5.4. „[...] vienkartinės išmokos (skirtos tik poreikiui paskambinti advokatui) gavimas nemokiam nuteistajam neužkerta kelio kartu gauti ir kitą vienkartinę išmoką, skirtą kitiems jo poreikiams tenkinti“.

2.6. 2022 m. liepos 14 d. Seimo kontrolierė gavo LKT Kauno kalėjimo 2022 m. liepos 13 d. raštą Nr. 11-6487, kuriame rašoma:

2.6.1. „Nemokiems suimtiesiems ir nuteistiesiems yra užtikrinama teisė telefonu bendrauti su advokatu ar gynėju. Nemokūs suimtieji ir nuteistieji turi raštu kreiptis į Kauno tardymo izoliatoriaus [...] administraciją su prašymu“.

2.6.2. „Jokių teisės aktų, gairių ar išaiškinimų susijusių su nemokių suimtųjų ir nuteistųjų teise telefonu bendrauti su gynėju nėra. Įstaigos pareigūnai siekdami užtikrinti nemokių suimtųjų ir nuteistųjų teisę telefonu bendrauti su gynėju vadovaujasi žodinėmis Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos² rekomendacijomis, atsižvelgdami į suimtojo ar nuteistojo prašyme nurodytas aplinkybes bei jų pagrįstumą“.

2.6.3. „Išmokos, kurios gali būti skiriamos suimtiesiems ir nuteistiesiems yra nurodytos Socialinės paramos suimtiesiems ir nuteistiesiems fondų sudarymo ir jų lėšų naudojimo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2021-12-27 įsakymu Nr. 1R-441 „Dėl socialinės paramos suimtiesiems ir nuteistiesiems fondų sudarymo ir jų lėšų naudojimo tvarkos

² Dabartinė Lietuvos kalėjimų tarnyba iki 2023-01-01 buvo vadinama Kalėjimų departamentu prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. Tyrimas pradėtas iki 2023-01-01, tačiau pažymos tekste vartojamas dabartinis institucijos pavadinimas, citatose tekstas (taip pat ir pavadinimas) nekoreguojamas.

aprašo patvirtinimo“ [...], 5 punkte. [...]. Pažymėtina, kad įstaigoje suimtiesiems ir nuteistiesiems yra sudarytos sąlygos užsiimti darbine veikla ir už jos rezultatus gauti pinigines išmokas (Aprašo 5.2 p.), taip pat užsiimti individualia veikla bei už realizuotus gaminius gauti lėšų (Aprašo 5.4 p.). Aprašo 5 punkte nurodytos išmokos nėra tikslinės ir suimtas ar nuteistas gali jas naudoti savo nuožiūra, teisės aktų nustatyta tvarka (įskaitant ir telefoninių kortelių papildymams įsigyti). [...]. Paminėtina, kad [...] gali būti skiriamos kelios išmokos“.

2.6.4. „Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 101 str. 1 d. [...], nurodyta, jog [...] nuteistieji turi teisę, nepaisant apribojimų, paskambinti savo gynėjui, tačiau šiose teisės aktų nuostatose nėra imperatyvo nemokiems [...] nuteistiesiems visais atvejais įstaigos lėšomis suteikti telefoninius pokalbius su gynėju“.

2.7. 2022 m. liepos 27 d. Seimo kontrolierė gavo LKT Marijampolės kalėjimo 2022 m. liepos 26 d. raštą Nr. 1S-5924, kuriame rašoma:

2.7.1. „Nurodome, jog Marijampolės PN [LKT Marijampolės kalėjimas] nemokiems suimtiesiems/nuteistiesiems užtikrinama teisė telefonu bendrauti su advokatu/gynėju. Suimtajam/nuteistajam parašius prašymą, Marijampolės PN tuoj pat suorganizuoja galimybę asmeniui paskambinti savo advokatui/gynėjui“.

2.7.2. „Marijampolės PN nemokiems suimtiesiems/nuteistiesiems nėra skiriamos vienkartinės išmokos ar kitokios lėšos, susijusios su galimybe paskambinti advokatui/gynėjui, kadangi suimtajam/nuteistajam norint paskambinti savo advokatui/gynėjui nereikia gauti išmokos iš pataisos namų, jiems ir taip sudaroma galimybė paskambinti, nors būna ir nemokūs“.

3. Seimo kontrolierė 2023 m. kovo 7 d. raštu Nr. 4D-2022/1-686/3D-492 kreipėsi į LKT prašydama informuoti, ar nuo 2023 m. sausio 1 d. LKT padaliniuose pasikeitė taikoma praktika, susijusi su nemokių nuteistųjų teise telefonu bendrauti su savo advokatu. 2023 m. balandžio 27 d. Seimo kontrolierė gavo LKT 2023 m. balandžio 27 d. d. raštą Nr. 1S-2475, kuriame rašoma: „Nuo 2023 m. sausio 1 d. Lietuvos kalėjimų tarnybos padaliniuose taikoma praktika dėl nemokių nuteistųjų teisės telefonu bendrauti su savo advokatu užtikrinimo nepasikeitė“.

Tyrimui reikšmingos teisės aktų nuostatos

4. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija:

47 *Straipsnis* – „Kiekvienas asmuo, kurio teisės ir laisvės, garantuojamos Sąjungos teisės, yra pažeistos, turi teisę į veiksmingą jų gynybą teisme šiame straipsnyje nustatytomis sąlygomis. [...] Kiekvienas asmuo turi turėti galimybę gauti teisinę pagalbą, būti ginamas ir atstovaujamas“.

5. Bausmių vykdymo kodekso:

5.1. *101 straipsnis* – „1. Advokatų lankymasis pas nuteistuosius ir nuteistųjų skambinimas advokatams neribojamas. Susitikimai su advokatu ir skambinimas jam į pasimatymų ir skambinimo skaičių neįskaitomi“ (teisės akto nuostatos redakcija, galiojusi nuo 2019 m. liepos 6 d. iki 2023 m. sausio 1 d.).

5.2. *102 straipsnis* – „1. Nuteistiesiems leidžiama paskambinti telefonu. Skambinimo dažnumą nustato šio Kodekso 55, 73, 74, 75, 79, 80, 85, 86, 91 ir 152 straipsniai. Pataisos įstaigos direktorius arba jį pavaduojantis pareigūnas turi teisę leisti papildomai vieną kartą paskambinti telefonu, jeigu to prašo nuteistas dėl svarbių aplinkybių. 2. Nuteistajam paskambinti telefonu leidžiama, jeigu jis tuo metu yra mokus arba naudojasi ryšio paslauga kalbėti telefonu kito abonento sąskaita. Skambinti ir kalbėti telefonu galima ne ilgiau kaip 15 minučių. Kam skambinti, pasirenka nuteistas. Telefoninių pokalbių išlaidas, kai nesinaudojama ryšio paslauga kalbėti telefonu kito abonento sąskaita, apmoka pats nuteistas. [...]. 5. Skambinimo telefonu tvarką nustato Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės“ (teisės akto nuostatos redakcija, galiojusi nuo 2016 m. balandžio 1 d. iki 2023 m. sausio 1 d.).

5.3. *42 straipsnis* – „1. Nuteistieji turi teisę teisingumo ministro nustatyta tvarka nekludomai susitikti, susirašinėti su savo advokatu (advokato padėjėju) ir jam skambinti. Šių

susitikimų ir skambinimo kartų skaičius ir trukmė, taip pat laiškų kiekis neribojami. 2. Nuteistiesiems bendraujant su savo advokatu (advokato padėjėju) turi būti užtikrinamas jų bendravimo konfidencialumas. Kiekvienas nuteistojo susitikimas su advokatu (advokato padėjėju) vyksta laisvės atėmimo vietų įstaigos nustatytu laiku ir negali tęstis ilgiau kaip aštuonias valandas“ (teisės akto nuostata, įsigaliojusi 2023 m. sausio 1 d.).

5.4. *43 straipsnis* – „1. Nuteistieji turi teisę paskambinti telefonu arba naudojantis internetine telefonija, jeigu jie arba jų nurodyti asmenys gali apmokėti pokalbio išlaidas arba skambinimo išlaidas apmoka kitas abonentas. Nuteistasis, kuriam nustatytas skambinimo dažnumas, paskambinęs gali kalbėtis iki dvidešimt minučių. 2. Nuteistųjų skambinimo dažnumas nustatytas šio kodekso 33, 34, 35 ir 71 straipsniuose. Laisvės atėmimo vietų įstaigos direktoriaus įgaliotas pareigūnas turi teisę leisti papildomai paskambinti, jeigu nuteistasis to prašo dėl svarbių priežasčių. 3. Pokalbis gali būti nutrauktas, jeigu nuteistasis pažeidžia teisingumo ministro nustatytą skambinimo tvarką“ (teisės akto nuostata, įsigaliojusi 2023 m. sausio 1 d.).

6. *Pataisos įstaigų ir tardymo izoliatorių vidaus tvarkos taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2020 m. sausio 21 d. įsakymu Nr. 1R-25* (toliau – Taisyklės) (teisės aktas neteko galios 2023 m. sausio 1 d.), *37 punktas* – „Pataisos įstaigos (tardymo izoliatoriaus) administracija sudaro sąlygas nuteistiesiems (suimtiesiems) skambinti telefonu. Skambinimui telefonu prilyginamas skambinimas internetine telefonija“.

7. *Laisvės atėmimo vietų įstaigos vidaus tvarkos taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. 1R-444* (toliau – Vidaus tvarkos taisyklės) (teisės aktas įsigaliojo 2023 m. sausio 1 d.):

7.1. *78 punktas* – „Nuteistieji, išskyrus bausmę atliekančius atviro tipo bausmės atlikimo vietose ir moteris, kurioms leista gyventi netoli bausmės atlikimo vietos esančiose gyvenamosiose patalpose, gali skambinti telefonu arba naudotis interneto telefonija tik dienotvarkėje nustatytu laisvalaikio metu“.

7.2. *111 punktas* – „Laisvės atėmimo vietų įstaiga sudaro sąlygas suimtiesiems ir nuteistiesiems bendrauti su gynėju (advokatu ar jo padėjėju) darbo dienomis įstaigos administracijos darbo laiku“.

8. *Socialinės paramos suimtiesiems ir nuteistiesiems fondų sudarymo ir jų lėšų naudojimo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2021 m. gruodžio 27 d. įsakymu Nr. 1R-441* (toliau – Aprašas) (teisės aktas neteko galios 2023 m. sausio 1 d.), *5 punktas* – „Laisvės atėmimo vietų įstaigos direktorius Fondo lėšas gali naudoti: 5.1. Kalėjimų departamento direktoriaus nustatyto dydžio piniginiams išmokoms darbine veikla užsiimantiems suimtiesiems ir nuteistiesiems mokėti; 5.2. bendrojo ugdymo ar profesinio mokymo įstaigose gerai besimokantiems nuteistiesiems skatinti mėnesinėmis piniginiams išmokomis, kurių dydis – nuo vienos iki dviejų bazinių socialinių išmokų; 5.3. sudarydamas sąlygas nuteistajam laikinai išvykti iš laisvės atėmimo vietų įstaigos be palydos (nepilnamečiui nuteistajam – kartu su tėvais, rūpintojais, artimaisiais giminaičiais ar kitais pasitikėjimo vertais asmenimis) dėl socialinių ryšių su artimaisiais palaikymo, geresnės nuteistojo resocializacijos ar integracijos į visuomenę, darbo paieškos ar gydymosi, jei nuteistasis turi tokią teisę, tačiau negali jos įgyvendinti (einamąjį mėnesį asmeninėje sąskaitoje neturi pinigų arba turi joje mažiau kaip 0,3 bazinės socialinės išmokos dydžio pinigų sumą), – skirti iki 0,5 bazinės socialinės išmokos dydžio vienkartinės pinigines išmokas kelionės išlaidoms padengti; 5.4. Kalėjimų departamento direktoriaus nustatyto dydžio pajamų, gautų realizavus individualia veikla užsiimančių suimtųjų ir nuteistųjų sukurtus gaminius, daliai išmokėti šiuos gaminius sukūrusiems suimtiesiems ir nuteistiesiems; 5.5. vadovėliams, kitoms mokymo, savišvietos, kultūros, sporto ar individualioms suimtųjų ir nuteistųjų reikmėms skirtoms priemonėms, taip pat kitoms priemonėms, gerinančioms suimtųjų ir nuteistųjų užimtumo, resocializacijos, integracijos į visuomenę, laisvalaikio, socialines ar buitines sąlygas, įsigyti bei suimtųjų ir nuteistųjų gyvenamųjų patalpų, pasivaikščiojimo gryname ore kiemų, ilgalaikių ir

trumpalaikių pasimatymų patalpų bei laisvalaikio kambarių remontui atlikti; 5.6. asociacijų, religinių bendruomenių ir bendrijų, kitų juridinių asmenų (išskyrus valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas) ir savanorių patiriamoms išlaidoms, susijusioms su nuteistųjų socialine reabilitacija, integracija į visuomenę, suimtųjų ir nuteistųjų užimtumo priemonėmis, kompensuoti Kalėjų departamento direktoriaus nustatyta tvarka“.

Tyrimo išvados

9. Pagal nustatytą teisinį reglamentavimą (šios pažymos 4 punktas) kiekvienas asmuo, kurio teisės ir laisvės yra pažeistos, turi teisę į veiksmingą jų gynybą. Tai reiškia, kad kiekvienas asmuo turi turėti galimybę gauti teisinę pagalbą ir būti ginamas bei atstovaujamas teisme. Pažymėtina, kad teisinė gynyba yra aktuali ir nuteistajam, kuris neretais atvejais net pripažintas kaltu įsiteisėjusiu apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu toliau dalyvauja keliuose teisminiuose procesuose (t. y. ne tik baudžiamajame procese, bet ir sprendžiant tiek civilius, tiek administracinius ginčus). Tai reiškia, kad teisė telefonu susisiekti su savo advokatu yra reikšminga visiems laisvės atėmimo vietose laikomiems asmenims, tarp jų ir nuteistiesiems.

Nuteistųjų bendravimo telefonu su advokatais tvarka iki 2023 m. sausio 1 d. buvo reglamentuojama Bausmių vykdymo kodekso 101, 102 straipsnių nuostatomis. Šiose teisės aktų nuostatose buvo įtvirtinta, kad nuteistųjų skambinimas advokatams yra neribojamas, t. y. skambinimas advokatui nėra įskaitomas į nuteistajam leidžiamą skambučių skaičių, tačiau nuteistajam paskambinti telefonu leidžiama tik tuomet, jeigu jis tuo metu yra mokus arba naudojasi ryšio paslauga kalbėti telefonu kito abonento sąskaita. Pagal Taisyklių 37 punkte nustatytą teisinį reglamentavimą pareiga sudaryti sąlygas nuteistiesiems įgyvendinti teisę telefonu bendrauti su advokatu pirmiau nurodyta tvarka kilo laisvės atėmimo vietų administracijai.

10. Tyrimo, kuriuo buvo vertinama pirmiau nurodyto teisinio reglamentavimo taikymo praktika laisvės atėmimo vietose, metu nustatyta, kad teisė telefonu bendrauti su advokatu iš esmės buvo užtikrinama tik mokiems nuteistiesiems, t. y.:

10.1. Tik dviejų iš septynių Lietuvoje veikiančių laisvės atėmimo vietų (LKT Panevėžio kalėjimo ir LKT Marijampolės kalėjimo) pareigūnai nurodė, kad jose laikomiems nemokiems nuteistiesiems, pageidaujantiems paskambinti savo advokatui, nekyla jokių kliūčių tai padaryti, t. y. asmeniui pateikus prašymą, jam leidžiama paskambinti advokatui kalėjimo telefonu (šios pažymos 2.1 ir 2.7.1 papunkčiai).

10.2. Kitų laisvės atėmimo vietų (LKT Vilniaus, Pravieniškių, Alytaus, Kauno ir Šiaulių kalėjimų) pareigūnų teigimu, nemokūs nuteistieji advokatui galėjo paskambinti tik toliau nurodytais atvejais:

10.2.1. Kai nemokūs nuteistieji telefono kortelę papildydavo gavę vienkartinę išmoką.

Ši išmoka nemokiems nuteistiesiems galėjo būti skiriama vadovaujantis Aprašo 5.5 papunkčiu, kuriame buvo nustatyta, kad kalėjimo direktorius, atsižvelgdamas į socialinės paramos suimtiesiems ir nuteistiesiems fonde esančių lėšų kiekį, gali jas naudoti, siekdamas sudaryti sąlygas jiems patenkinti individualius poreikius, susijusius su jų užimtumu, resocializacija, integracija į visuomenę, laisvalaikio, socialinėmis ar buitinėmis sąlygomis. Pasak laisvės atėmimo vietų pareigūnų, jie praktikoje taikydami Aprašo 5.5 papunktį, laikėsi pozicijos, kad išmokos nėra tikslinės, t. y. nėra skirtos konkrečiam nuteistojo poreikio patenkinimui, asmuo turėjo teisę pasirinkti šios išmokos naudojimo paskirtį (tai reiškia, kad asmuo galėjo pasirinkti papildyti telefono kortelę ir paskambinti savo advokatui), ir kad vienos išmokos gavimas neužkirto kelio nuteistajam kreiptis dėl papildomos vienkartinės išmokos skyrimo kitiems savo poreikiams patenkinti. Atkreiptinas dėmesys, kad tik LKT Vilniaus ir Kauno kalėjimų pareigūnai teigė, kad pirmiau nurodytos išmokos skyrimas galimai galėjo užtikrinti nemokių nuteistųjų teisę telefonu bendrauti su savo advokatu, nors pareiga ją skirti Apraše nėra imperatyviai įtvirtinta. LKT Pravieniškių 1-ojo ir Šiaulių kalėjimų pareigūnų nuomone, Aprašo nuostatos neįtvirtino galimybės nemokiems suimtiesiems skirti vienkartinės išmokos, siekiant sudaryti sąlygas jiems telefonu bendrauti su savo advokatu (šios

pažymos 2.3.3 ir 2.4.2 papunkčiai), o anot LKT Alytaus kalėjimo pareigūnų, pirmiau nurodyto pobūdžio vienkartinė išmoka galėjo būti skiriama retai (LKT Alytaus kalėjimo pareigūnai nurodė, kad 2022 metais 5 eurų vienkartinė išmoka, kuri buvo panaudota telefono kortelei papildyti ir paskambinti advokatui, buvo paskirta tik vienam asmeniui, šios pažymos 2.5.3 papunktis). Šios aplinkybės leidžia daryti išvadą, kad vienkartinės išmokos skyrimas nemokiems nuteistiesiems negalėjo būti vertinamas kaip pakankama priemonė, padedanti užtikrinti jų teisę nevaržomai telefonu bendrauti su savo advokatu.

10.2.2. Kai skambučiai apmokami advokato sąskaita, telefono kortelę papildžius artimiesiems arba pareigūnams, įvertinus nuteistojo poreikį ir būtinybę paskambinti advokatui bei patenkinus jo prašymą pasinaudoti kalėjimo telefonu.

Atkreiptinas dėmesys, kad visais prieš tai įvardytais atvejais buvo paneigiama nemokių nuteistųjų teisė į gynybą, nes jos įgyvendinimas priklausė išimtinai nuo kitų asmenų valios (advokatas, nuteistojo artimieji galėjo nesutikti / neturėti galimybių sumokėti už skambučių, pareigūnai galėjo netinkamai įvertinti pateikto nemokaus nuteistojo prašymo, susijusio su skambučiu advokatui, pagrįstumą / nepagrįstumą ir jo netenkinti). Manytina, kad dėl pirmiau nurodytos priežasties visais šiais atvejais kilo realus pavojus nemokių nuteistųjų teisę į advokatą paversti deklaratyvia ir neefektyvia.

10.2.3. Kai nuteistieji telefono kortelę papildydavo gavę darbo užmokestį;

Seimo kontrolierė nuolatos savo praktikoje susiduria su atvejais, kai laisvės atėmimo vietos nesudaro sąlygų dirbti visiems to pageidaujantiems nuteistiesiems (bylos Nr. 4D-2021/1-645, Nr. 4D-2022/1-200, Nr. 4D-2022/1-635, Nr. 4D-2022/1-1177 ir kt.), todėl neigiamai vertintina LKT Kauno kalėjimo pareigūnų pozicija, kad nemokūs nuteistieji galėjo nesudėtingai įgyvendinti savo teisę nevaržomai telefonu bendrauti su savo advokatu, jei jie būtų užsiėmę darbine veikla.

11. Nuteistųjų bendravimo telefonu su advokatais tvarka nuo 2023 m. sausio 1 d. yra reglamentuojama Bausmių vykdymo kodekso 42 straipsnio ir Vidaus tvarkos taisyklių 78, 111 punktų nuostatomis. Šiose teisės aktų nuostatose yra įtvirtinta, kad nuteistieji turi teisę nekliudomai telefonu bendrauti su savo advokatu, skambinimo kartų skaičius ir trukmė neribojami. Kalėjimui kyla pareiga dienotvarkėje nustatytu laisvalaikio metu sudaryti sąlygas nuteistiesiems telefonu bendrauti su advokatu. Pagal Bausmių vykdymo kodekso 43 straipsnį nuteistieji turi teisę paskambinti telefonu tik tada, jeigu jie tuo metu yra mokūs arba pokalbio / skambinimo išlaidas apmoka kitas abonentas. Kartu aiškinant šias nuostatas, vertintina, kad pagal nuo 2023 m. sausio 1 d. įsigaliojusį teisinį reglamentavimą nuteistieji teisę telefonu bendrauti su savo advokatu gali įgyvendinti, jei yra mokūs arba advokatas sutinka apmokėti pokalbio / skambinimo išlaidas, t. y. po 2023 m. sausio 1 d. teisinis reglamentavimas, susijęs su nuteistųjų teise paskambinti advokatui, iš esmės išliko nepakitęs ir nemokių nuteistųjų teisę paskambinti advokatui teisės aktų nuostatomis nebuvo užtikrinta. Atkreiptinas dėmesys, kad LKT taip pat pripažino, kad po 2023 m. sausio 1 d. išliko nepakitęs ne tik teisinis reglamentavimas, bet ir laisvės atėmimo vietų taikoma praktika (šios pažymos 3 punktas), t. y. net ir po bausmių vykdymo sistemos pertvarkos LKT padalinių pareigūnai nesiėmė priemonių užtikrinti nemokių nuteistųjų teisės paskambinti advokatui.

12. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad bausmių vykdymą reglamentuojantys teisės aktai ir laisvės atėmimo vietų taikoma praktika neužtikrina nemokių nuteistųjų teisės telefonu bendrauti su advokatu ir sudaro sąlygas nepagrįstai šią teisę riboti.

SEIMO KONTROLIERĖS SPRENDIMAS

13. Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 1 punktu, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierė nusprendžia savo iniciatyva pradėtą tyrimą dėl nepagrįstai ribojamos nemokių nuteistųjų teisės telefonu bendrauti su advokatu pripažinti pagrįstu.

SEIMO KONTROLIERĖS REKOMENDACIJA

14. Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 8 punktu, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierė Lietuvos Respublikos teisingumo ministrei rekomenduoja papildyti nustatytą teisinį reglamentavimą, kad būtų užtikrinta visų nuteistųjų, t. y. tiek mokių, tiek nemokių, teisė paskambinti advokatui.

Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 20 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad informacija apie siūlymų (rekomendacijų) išnagrinėjimą Seimo kontrolieriui turi būti pateikiama nedelsiant priėmus sprendimus dėl priemonių, kurių bus imamasi, atsižvelgiant į Seimo kontrolieriaus siūlymą (rekomendaciją), bet ne vėliau kaip per 30 dienų nuo siūlymo (rekomendacijos) gavimo dienos.

Seimo kontrolierė

Erika Leonaitė